

6. Shemot 9:7, 12-16, 34-35

וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה, מִמִּצְרַיִם, וַיָּמָת, כֹּל מִקְנֵה מִצְרַיִם; וּמִקְנֵה בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, לֹא-מָת אֶחָד. ז וַיִּשְׁלַח פָּרֹעַ ה'--וַהֲגִה לֹא-מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל, עַד-אֶחָד; וַיִּכְבַּד לֵב פָּרֹעַ ה', וְלֹא שָׁלַח אֶת-הָעָם. יא וְלֹא-יָכְלוּ הַחֲרָטָמִים, לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה--מִפְּנֵי הַשָּׁחִין: כִּי-הָיָה הַשָּׁחִין, בַּחֲרָטָמָם וּבְכָל-מִצְרַיִם. יב וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת-לֵב פָּרֹעַ ה', וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה, אֶל-מֹשֶׁה. יג וַיֹּאמֶר יְהוָה, אֶל-מֹשֶׁה, הִשָּׁכֶם בְּבֶרֶךְ, וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פָרֹעַ ה'; וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, כֹּה-אָמַר יְהוָה אֵל הַעֲבָרִים, שְׁלַח אֶת-עַמִּי, וַיַּעֲבֹדֵנִי. יד כִּי בַּפֶּעַם הַזֶּה, אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת-כָּל-מִגְפֹּתַי אֶל-לִבְךָ, וּבַעֲבֹדֶיךָ, וּבַעֲמֶיךָ--בַּעֲבוּר תַּדַּע, כִּי אִין כְּמֹנִי בְּכָל-הָאָרֶץ. טו כִּי עֲתָה שְׁלַחְתִּי אֶת-יָדִי, וְאֵךְ אוֹתְךָ וְאֶת-עַמְּךָ בַּדָּבָר; וְתִכָּחַד, מִן-הָאָרֶץ. טז וְאוֹלָם, בַּעֲבוּר זֶה אֶת הָעַמְּדוֹתֶיךָ, בַּעֲבוּר, הָרֹא תָךְ אֶת-כֹּחִי; וְלִמְעַן סִפְרָ שְׁמִי, בְּכָל-הָאָרֶץ. לד וַיִּרָא פָרֹעַ ה', כִּי-חֲדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקָּל לֹת--וַיִּסֹּף לִחְטֹא; וַיִּכְבַּד לִבּוֹ, הוּא וְעַבְדָּיו. לה וַיַּחֲזֹק לֵב פָּרֹעַ ה', וְלֹא שָׁלַח אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה, בְּיַד מֹשֶׁה.

7. Shemot 10:1, 20-21, 24-27

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, בֹּא אֶל-פָּרֹעַ ה': כִּי-אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת-לִבּוֹ, וְאֶת-לֵב עַבְדָּיו, לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּתִי אֵלָה, בְּקִרְבּוֹ. יט וַיַּחֲזֹק יְהוָה רִיחַ-רֵיחַ, חֲזָק מְאֹד, וַיִּשָּׂא אֶת-הָאָרֶבָה, וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף: לֹא נִשְׁאָר אַרְבֶּה אֶחָד, בְּכָל לְגָבֹול מִצְרַיִם. כ וַיַּחֲזֹק יְהוָה, אֶת-לֵב פָּרֹעַ ה'; וְלֹא שָׁלַח, אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, גִּטָּה יָדְךָ עַל-הַשָּׁמַיִם, וְהָיָה חֹשֶׁךְ, עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם; וַיִּמָּשׁ, חֹשֶׁךְ. כד וַיִּקְרָא פָרֹעַ ה' אֶל-מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר לָכֵן עָבְדוּ אֶת-יְהוָה--רַק צִא אֲנִיכֶם וּבְקִרְכֶם, יֵצֵא: גַּם-טַפְכֶם, יֵלֶךְ עִמָּכֶם. כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, גַּם-אֲתָה תִתֵּן בְּיָדֶיךָ וּבְיָדֵי הַחַיִּים וְעַל לִי; וְעַשִּׂינוּ, לִיהוָה אֵל הַיָּנוּ. כו וְגַם-מִקְנֵנוּ יֵלֶךְ עִמָּנוּ, לֹא תִשָּׂא פָרֶסָה--כִּי מִמֶּנּוּ נִשְׁחַח, לַעֲבֹד אֶת-יְהוָה אֵל הַיָּנוּ; וְאֲנַחְנוּ לֹא-נִנְדָּע, מִה-נִּעֲבֹד אֶת-יְהוָה, עַד-בֹּאנוּ, שָׁמָּה. כז וַיַּחֲזֹק יְהוָה, אֶת-לֵב פָּרֹעַ ה'; וְלֹא אָבָה, לְשַׁלְּחָם. כח וַיֹּאמֶר-לוֹ פָּרֹעַ ה', לֵךְ מֵעַלִּי; הִשָּׁמֶר לָךְ, אֶל-תִּסֹּף רֹאוֹת פְּנֵי--כִּי בְיוֹם רֹא תָךְ פָּנִי, תָּמוּת.

8. Shemot 11:9

ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, כֹּה אָמַר יְהוָה: פְּחָצֹת הַלֵּילָה, אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. ה וּמֵת כָּל-בְּכוֹר, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם--מִבְּכוֹר פָּרֹעַ ה' הַיָּשֵׁב עַל-כִּסְאוֹ, עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחֲרֵי הָרְחִים; וְכֹל, בְּכוֹר בֵּהֶמָּה. ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, לֹא-יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פָּרֹעַ ה'--לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתַי, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. ז וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, עָשׂוּ אֶת-כָּל-הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה--לִפְנֵי פָרֹעַ ה'; וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת-לֵב פָּרֹעַ ה', וְלֹא-שָׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ.

9. Shemot 14: 3-4, 8

ג וַאֲמַר פָּרֹעַ ה' לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נִבְכִּים הֵם בְּאֶרֶץ; סָגַר עֲלֵיהֶם, הַמַּדְבָּר. ד וַיַּחֲזִקְתִּי אֶת-לֵב פָּרֹעַ ה', וַיִּרְדֵּף אֶחֱרֵיהֶם, וַאֲכַבְדָּה בַּפֶּרַעַה וּבְכָל-חֵילוֹ, וַיִּנְדְּעוּ מִצְרַיִם כִּי-אֲנִי יְהוָה; וַיַּעֲשׂוּ-כֵן. ח וַיַּחֲזֹק יְהוָה, אֶת-לֵב פָּרֹעַ ה' מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיִּרְדֵּף, אֶחֱרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, יִצְאִים בְּיַד רָמָה. ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אֶחֱרֵיהֶם, וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חַיִּים עַל-הַיָּם, כָּל-סוֹס רֶכֶב פָּרֹעַ ה', וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ--עַל-פִּי, הַחִירָת, לִפְנֵי, בַּעַל צַפֹּן.

10. Shemot 14:17

טז וְאֲתָה הָרָם אֶת-מִטְנְךָ, וַיִּגְטָה אֶת-יָדְךָ עַל-הַיָּם--וּבִקְעָהוּ; וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם, בַּיַּבֵּשָׁה. יז וְאֲנִי, הַנְּגִי מַחֲזֹק אֶת-לֵב מִצְרַיִם, וַיָּבֹאוּ, אֶחֱרֵיהֶם; וַאֲכַבְדָּה בַּפֶּרַעַה וּבְכָל-חֵילוֹ, בְּרִכְבוֹ וּבְפָרָשָׁיו. יח וַיִּנְדְּעוּ מִצְרַיִם, כִּי-אֲנִי יְהוָה, בְּהַכְבִּדִי בַּפֶּרַעַה, בְּרִכְבוֹ וּבְפָרָשָׁיו.

11. Mishneh Torah (Laws of Repentance, 6:1-2), Maimonides

בזמן שאדם אחד או אנשי מדינה חוטאים ועושה החוטא חטא שעושה מדעתו וברצונו כמו שהודענו ראו להפרע ממנו והקב"ה יודע איך יפרע,

במה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה התשובה כתריס לפני הפורענות, וכשם שהאדם חוטא מדעתו וברצונו כך הוא עושה תשובה מדעתו וברצונו.

When an individual or the inhabitants of a country sin, and the sinner commits an offence, consciously and voluntarily, it is proper that he be punished. God knows the way in which punishment should be exacted... The foregoing only applies in case the sinner has not repented. But if he repented, repentance serves as a shield against punishment. And as one sins, prompted by one's own mind and of his free will, so one repents, prompted by one's mind and will.

12. Mishneh Torah (Laws of Repentance 6:3)

ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דין האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה. לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקב"ה את לבו... כדי להודיע לבאי העולם, שבזמן שמונע ה' התשובה לחוטא, אינו יכול לשוב, אלא ימות ברשעו שעשה בתחלה ברצונו.

A man may commit so great a sin or such numerous sins that justice requires of the true judge, as the penalty to be exacted from this particular sinner for the sins, committed by him voluntarily and of his own mind, that repentance shall be withheld from him and liberty to turn from his wickedness shall not be accorded him, so that he may die and perish in the sins which he committed. Hence also, it is written in the Pentateuch, "And I will harden Pharaoh's heart (Exodus 4:21). Because Pharaoh sinned on his own impulse and ill-treated the Israelites who sojourned in his land, as is said "Come let us deal shrewdly with them, so that they might not increase" (Exodus 1:10), justice required that repentance should be withheld from him till retribution had been visited upon him. God, accordingly, hardened his heart... In order to show the world that when God prevents a sinner from repenting, he cannot repent, but rather dies in his wickedness that he initially did out of free will. (Laws of Repentance 6:3)

13. Shemoneh Perakim, Maimonides

והיה בזה אות גדולה מפורסמת אצל כל בני אדם... שהשם אפשר שיענש האדם שימנעוהו **בחרת פעולה** אחת וידע הוא בזה ולא יכול למשוך נפשו ולהשיבה אל **הבחירה** ההיא.

God teaches the masses that it is possible for God to punish man by depriving him of his free will respecting a certain deed, while he, though realizing it, is, however, unable to influence his soul, and return to his former state of freedom of the will.

14. Nahmanides, Exodus 7:3

והטעם השני, כי היו חצי המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה (להלן פסוק יג, כב, ח ט), ויכבד פרעה את לבו (להלן ח כח, ט ז). הנה לא רצה לשלחם לכבוד השם, אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, **רץ לבו** והיה נמלך לשלחם מכובד המכות, לא לעשות רצון בוראו. ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו, כענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וגו'. (יחזקאל לח כג) (רמב"ן שמות פרק ז פסוק ג)

The second explanation is that half of the plagues came upon him because of his transgressions, for in connection with them it is only said: *And Pharaoh's heart was hardened; And Pharaoh hardened his heart.* Thus Pharaoh refused to let the children of Israel go for the glory of God. But when the plagues began bearing down upon him and he became weary to suffer them, his heart softened and he bethought himself to send them out on account of the onslaught of the plagues, not in order to do the will of his Creator.

15. Sefer ha-Ikkarim IV:25, Joseph Albo

There are two kinds of repentance from fear. The first is that of the man who repents from fear of the punishment which is upon him, like a slave entreating his master while he is beating him, but as soon as his master removes the rod from him, he disobeys as before, as was the case with Pharaoh. As long as the plague was upon him, he said: "The Lord is righteous", but as soon as he was relieved, he hardened his heart again as before. This showed clearly that the first repentance was forced by the terrors of death which had fallen upon him, and was not a free act. Such an attitude should not be regarded as repentance at all. The other is the case of the man who repents from fear of God and His punishment, who has the fear of the Lord before him even in time of respite. He is afraid of God's punishment because he believes that all things come from God as reward or punishment, and does not ascribe events to nature and chance, as Pharaoh did, who as soon as the plague departed went back to his original bad behavior. Even after the plague of the first born, the moment he thought the Israelites had lost their way, he ascribed all the signs and wonders which he had seen, to chance. Therefore he took courage and pursued the Israelites, thereby proving clearly that his repentance in the first place was due to compulsion on account of the plagues, and was not voluntary. In this way we must explain the statements in the Bible that God hardens the heart of the wicked, or makes them stiff-necked, and prevents them from repenting. The wicked man, when

misfortune comes upon him, pretends to become pious, and returns to God from the fear of the punishment which is upon him, as Pharaoh said: "I have sinned this time: the Lord is righteous."

ובעבור שזה הפעל דומה לאונס ואינו בחירי, הנה ה' יתברך מחזק את לבו כשנותן לו צד או צדדין לתלות בהן המכה ולומר שבאה במקרה ולא על צד ההשגחה האלוהית, וזה כדי שיסור מלבו המורד שקנה מחמת המכה וישאר על טבעו ובחירתו מבלי מכריח, ואז יבחן אם היתה תשובתו בחירית.

Now, since this act is like one that is forced and not free, God hardens his heart, by suggesting to him other causes to which he can attribute the misfortune, accident, for example, rather than divine providence. This is done in order to remove from his heart the softening effect which came from the misfortune, so that he may return to his natural state and act freely without compulsion. Then it may be found out whether his repentance was free or not.

16. Sforno, Exodus 7:3

ואין ספק שלולא הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לאל יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובות אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, כמו שהגידו עבדיו באמרם "הטרם תדע כי אבדה מצרים" (י:ז), וזאת לא היתה תשובה כלל, אבל אם היה פרעה חפץ להכנע לאל יתברך, ולשוב אליו בתשובה שלימה, לא היה לו מזה שום מונע. והנה אמר האל יתברך ואני אקשה את לב פרעה, שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, "למען שיתי אותותי אלה בקרב" (י:א) שמהם יכירו גדלי וטובי וישובו באיזו תשובה אמיתית המצרים.

Without a doubt, were it not for the hardening of Pharaoh's heart he would have sent forth Israel, not because of repentance or submission to God, (nor because) he regretted his rebellion, recognizing God's greatness- but because he could no longer abide the anguish of the plagues, as his (own) servants said, *Do you not know that Egypt is lost?* (10:7). Now this would not have been repentance. However, if Pharaoh would have (truly) wished to submit to God and return to Him in full repentance, there would have been no (Divine) deterrent at all. Now, God states, *and I will harden Pharaoh's heart*, granting him the strength to withstand the plagues, hence he will not send forth Israel because he fears the plagues, *but that I might show My signs in their midst* (10:1), through which they will perceive My greatness and repent to a degree, in sincerity.

17. Studies in Shemot, N. Leibowitz

The final decision always rests with man. At the beginning, however, man is free to choose any path of action he desires. He is afforded equal opportunity to do good or evil. But as soon as he has made his first choice, then the opportunities facing him are no longer so evenly balanced. The more he persists in the first path of his choosing, shall we say, the evil path, the harder will it become for him to revert to the good path, even though his essential freedom of choice is not affected. In other words, it is not the Almighty who has hampered his freedom, and made the path of repentance difficult. He has, by his own choice and persistence in evil, placed obstacles in the way leading back to reformation.

18. JPS Commentary on Shemot, N. Sarna

In the Biblical conception, the psychological faculties are considered to be concentrated in the heart. Regarded as the seat of the intellectual, moral, and spiritual life of the individual, this organ is the determinant of behavior. The "hardening of the heart" thus expresses a state of arrogant moral degeneracy, unresponsive to human reason and incapable of compassion. Pharaoh's personal culpability is beyond question. It is to be noted that in the first five plagues Pharaoh's obduracy is self-willed. It is only thereafter that it is attributed to divine causality. This is the biblical way of asserting that the king's intransigence has by them become habitual and irreversible; his character has become his destiny. He is deprived of the possibility of relenting and is irresistibly impelled to his self-wrought doom.

19. Mishneh Torah, Hilchot Deot 1:3, Maimonides

ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה.

If a man finds that his nature tends or is disposed to one of these extremes, or if one has acquired and become habituated to it, he should turn back and improve, so as to walk in the way of good people, which is the right way.